

latinnyelvi tanulmányait 3 órára csökkenti. Az összes idegennyelvi órák elosztása akkor a következő volna: V—VII. osztályban latin nyelv 3, német nyelv 4 (esetleg VII—VIII. o. 3-3), angol, olasz vagy francia nyelv 4 óra, összesen 11 óra. Mivel pedig a felső osztályok tervezete az egyes iskolatípusoknál mellőzi a latin nyelvet, úgy ezeknél annál inkább tartható meg a két idegen nyelv.

*

A németnyelvi érettségi vizsga pedig két részből állna: 1. elbeszélő stílusban megírt német szöveget fordítana a tanuló, 2. számot adna beszédkészségéről. Ez utóbbi témái lehetnének: séta az iskolában, a főutcán, a városban stb., stb., és ha például arra szólítanánk fel a jelöltet, hogy beszéljen valamit a „Toldi“-ról, „Buda halálá“-ról stb., ez nem jelenti azt, hogy betanult szövegeket mondana el, hanem éppen ellenkezőleg: megmutatná, hogy mennyire tudja magát németül kifejezni. (Szereplőszemélyek, egymáshoz való viszonyuk, rövid mese; sőt egyáltalában nem volna baj, ha ilyen témákkal kapcsolatban párbeszéd fejlődne ki a tanár és a jelölt között.) Egyébként is rémitő- és lehetetlen valami a témák mennyiségénél fogva arra gondoljunk, hogy ilyen esetekben szövegeket tanulnának be a növendékek.

(Jelen értekezésem részben azon észrevételek megbeszélése is, amelyeket Petrich Béla dr. és Erdődi József munkám [Hogyan valósítható meg a német beszédkészség az iskolában] ismertetésével kapcsolatban felvetettek.)

Lemle Rezső.

A leányok lelki fejlődése a tanítónőképző intézetben.

I. A lelki fejlődést meghatározó egyetemes nemi sajátságokon belül az egy nemhez tartozó tanulók gondolat- és érzelmvilágának, akarat-életének kialakulásában tipikus különbségek találhatók a különböző rendeltetésű iskolák sajátos szellemének megfelelően. Ebből a szempontból természetesen az elemi iskolák nem jöhetnek számításba, annál inkább a középfokú iskolák különféle típusai, mert az ezekben eltöltött évek a legdöntőbbek mindkét nembeli ifjúság számára a lelki és folyamatában. Az egyes középiskolák a maguk rendeltetésének megfelelő szellemi hatásával tervszerűtlenül is (pusztán a bennük kialakult hagyományok erejénél fogva), még inkább tervszerű hatások folytán irányt adnak növendékeik érdeklődési körének, táplálékot nyújtanak érzelmi életüknek, akarat- megnyilvánulásaiknak.

A leányok lelki fejlődésében igen figyelemreméltó a tanítónőképző intézet sajátos szellemének kedvező hatása. Az okot erre két körülmény szerencsés összetalálkozása adja meg:

1. A tanítónőképző intézet növendékeit azokban az években neveli, amikor azok lelki fejlődésük legfogékonyabb szakaszában vannak: ál-

talában 14—19 éves korban. Ez az u. n. „kritikus kor“, az erők kibontakozásának kora, amelyben a fizikai érés folyamatával együttjáró lelki érés jellemzi a leányok lelki fejlődését is. Bühler Sarolta szerint e fejlődési szakasz alapélménye a vágyódás, a lelki kiegészülés szükséglete.¹ Ez annál erősebb és követelőbb szükségéretté válik, minél nagyobb mértékű a fiatal leányokban ébredező anyai ösztön és minél nagyobb nehézséget jelent számukra a felnőttek világában való elhelyezkedés az élettapasztalatok hiánya, vagy a világról, az emberi élet-ről, a női sorsról alkotott fogalmaik zavaró hatása miatt. A leányok ebben a korban vágnak a legmegértőbb segítségre, olyan vezetőre, akit eszményképül választhatnak, aki lelki küzdelmükben a helyes utat megmutatja, aki minden emberi kérdésben segítséget tud nyújtani és akinek sikerül céltalannak látszó életük számára célt, tartalmat, értelmet adni.

2. A választott életpálya hatása a tanítónőképző intézeti nevelésben egyre jobban érvényesül, nemcsak a nevelésügyi ismeretek különböző ágaiban, hanem valamennyi közműveltségi tárgy keretében is, mert a tanterv szellemében „minden tárgy a tanítói hivatásra való kiképzést“ tartozik szolgálni.² Minthogy a tanítói hivatás a női lélek természetének legjobban megfelelő életpálya, ahol a nő veleszületett anyai ösztönét a családi élet keretein kívül a legáltalánosabban elégeitheti ki, természetes, hogy a tanítónőképző intézetekben szerzett ismeretek és tapasztalatok a bontakozó — életcél, élettartalom után vágyakozó — női léleknek igen mély és kedvező hatású mozgatói lehetnek. Ebből a szempontból különösen figyelemreméltók a nevelésügyi ismeretek, amelyek, a „tanítás gerincét alkotják“³ és a leányok sajátos érdeklődési irányának a legáltalánosabban nyújthatnak bő táplálékot.

II. Ha a tanítónőképző intézetek belső életét figyeljük, az itt fejlődő leányokat 3 csoportban láthatjuk: 1.) az I—III., év, 2.) a IV. év és 3.) az V. évfolyam növendékei. E csoportok egy-egy fejlődési szakasznak tekinthetők a tanítónőképző intézeti nevelésben.

Az első három évfolyam növendékei alig különböznek egymástól érdeklődési kör, gondolkodásbeli mélység tekintetében. Ezeken még nem igen vehető észre a választott életpálya hatása. Az egyes osztályok határai elmosódnak ebből a szempontból. Nincs pl. oly nagy fejlettségbeli különbség az I—II., II—III., sőt még a I—III. osztály növendékei között sem, — gondolkodásban, érzelmi, avagy akarati téren — mint a III—IV. évfolyam növendékeinek lelki élete között tapasztalható. A IV. osztály feltűnően élénk szellemi fellendülésétől ismét különbözik az V. évfolyam lelki világa, amely a IV. évfolyam nagy fejlődéséhez képest kisebb mértékű haladást mutat.

1.) Az első csoportba tartozó leánytanulókat (I—III. év) általában véve az öntudatlan lelki élet jellemzi. Kivételt csakis a rendes korhátárt túllépett idősebb növendékek között lehet találni. Még „gyermek

¹ Bühler Sarolta: Az ifjúkor lelki élete. (Ford.: Várkonyi Hildebrand) Bpest, 1925.

² Tanterv és utasítás a m. kir. áll. tanító- és tanítónőképző intézetek számára. Budapest, 1925. 7. o.

³ Ugyanott.

módra“, mintegy „napról-napra“ ének, úgyszólván benyomásaiknak tudatos megőrzése nélkül, ahogyan Bühler Sarolta a 14—17 év körüli leányokat igen találóan jellemzi általában, mint akik a tagadás korszakában vannak.¹ Az I—III. évfolyamig fokozatosan befelé haladás észlelhető ebbe a korszakba a leányok magatartásán. A III. évfolyam a mélypont. Az érzékenység, ingerlékenység, nyugtalan és izgulékony viselkedés rendszerint ennek az évfolyamnak a jellemző vonásai. A fegyelmelés itt okoz a legnagyobb gondot (dac, pajkosság, féktelenség, hiúság, hódításvágy stb. miatt).

Az I—III évfolyam növendékei az embereket, jelenségeket, dolgokat jórészt a szerint ítélik meg, amilyen hatást ezek reájuk tettek. Ritkán tekintenek a dolgok mélyére, igazi értékek helyett inkább csak külsőségek ragadják meg érdeklődésüket. Ezen a fejlettségi fokon tárgyilagosságuk valóságérzékük és emberismeretük még igen csekély, az élet kérdéseiről inkább csak leányos kíváncsiságból tudakozódnak. Az élet jelenségei között kapcsolatokat még nem látnak, világszemléletük igen fogyatékos, hézagos, könnyen befolyásolható. Még nem alakult ki lelkükben a tanítói hivatásra ébredéssel velejáró nevelői szempont, mint uralkodó gondolat, érzelmeket, cselekvést átható irányelv. Érzelmi és akarati életüket nagy hullámmászás, rendszertelenség, bizonytalanság, féltékenység, bizalmatlanság, ingatagság jellemzi. Különösen nagy hangulatváltozások mutatkoznak az iskolai kötelességek teljesítésében a III. évfolyamban, ahol a tanítónőképzés idején átlag a leggyengébb a tanulói előmenetel és legtöbb a panasz a növendékek figyelmetlensége, szorgalmának hiánya miatt. Bár az I—III. osztályos növendékek előtt is sok tárgy keretében esik szó jövő hivatásukról (újabbán a külön e célra rendszeresített „tanítói hivatás“ óráin is!), hallanak erről állandóan idősebb IV—V. éves társaiktól is (egy-egy nevelési kérdés, vagy próbatanítás gyakran ad okot megvitatásra az iskolán kívül is!) mindamellett szinte egyetemesen merül fel az a kérdés, hogy miért tanulnak olyan sok mindent, amit az elemi iskolában nem tanítanak. Az egyik-másik leányban élő vágyakozás a tanítói hivatás után külsőségeken alapul, vagy a szeretethiány érzéséből fakad. Így pl. bizonyos fokú gyerekes irigységgel nézik, hogy a felsőbb évesek „a kis gyakorlósokat“ séáltatják, vagy tanítják és sóvárogva gondolnak arra az időre, amikor majd ők is ugyanezt tehetik, amikor ők is „tanítónénik“ lesznek. A „befelé élők“-ben a „meg nem értés“ leverő hatása, a szeretet utáni vágyakozás és a lelki kiegészülést keresése ad táplálékot annak a gondolatnak, hogy bárcsak ő lehetne a szeretett és tisztelt tanítónő helyében. Ezt különösen ott lehet gyakran tapasztalni, ahol a gyakorlóiskolának nő-tanítója lelkes ügybuzgósággal és rátermettséggel végzi a maga munkáját. (Nem lehet eléggé hangsúlyozni a gyakorlóiskolai tanító példájának döntő fontosságát a tanítói pályára nevelés szempontjából!)

A tanítónőképző intézetbe kerülő leányok legnagyobb részét szeretik a gyermeket, de 14—17 éves korukba még nem ismerik a gyermeki természetet általában. E korban áll a fiatal leány lelkileg legtávolabb a

¹ Bühler S. említett műve: 28—31. o.

gyermektől. Természetes, a leánylélek fejlődésével velejáró lelkiállapot ez, amikor a serdülő a saját „én“-jével s az ezt kiegészítő eszmény (ideál) keresésével van teljesen elfoglalva. Önmaguk, vagy a másik nemhez tartozók állnak itt az érdeklődés középpontjában. A gyermek megértése végett a múltba kellene visszatekinteniök, a saját gyermekkorukra, amikor pedig a legfontosabb számukra éppen: a jelen. Ez a komoly figyelmet érdemlő lelki háttere annak a körülménynek, hogy bár a III. éves növendékek lélektani megfigyeléseik és tanulmányaik segítségével közelebb állanak jövő hivatásuk tárgyához: a gyermekhez, tapasztalataikat is megfelelő irányító szempontok szerint tudatosan gyűjtik, mégis a választott életpálya hatása mélyebben nem érinti őket, mint az I.—II. éveseket. Tapasztalataik, ismereteik ezen a fejlettségi fokon még a saját benső élményeiktől függetlenek, mert csak a gyermek lelkivilágának szemlélésére irányulnak a saját múltjuk, a saját eddigi fejlődésük iránti érdeklődés felébredése nélkül. A lelki élet törvényszerű jelenségeit megfigyelik ugyan, de azok befolyásolása, a nevelés szempontjából való értékelése éppolyan kevésbé élményszerű még itt, mint az I.—II. évfolyamban. Így pl. szemükbe ötlük a gyermek indulatos, kapzsi, engedetlen, hazug természete, de a hibák, rossz szokások orvoslásának lehetősége és mibenléte nem kérdés még számukra. Ezen a fokon még nem tudják megérteni: milyen súlyos dolog valakit nevelni! Legfeljebb ennek anyagi nehézségeit érteti meg velők a szülők iránti jóérzés. Itt egészen természetesen messze vannak még attól, hogy mélyebb kapcsolatokát, oki és okozati összefüggéseket lássanak a gyermeki lélek — vagy akár saját lelküknek — megnyilvánulásaiban.

2. Igen nagy változást jelent a leányok lelki fejlődésében a tanítónőképző intézeti nevelés második szakasza: a IV. évfolyam. Itt a leányok legnagyobb része a 18. évében van. A lélektani kutatások szerint ez az időpont a lelki fejlődés utolsó szakaszára való átmenet kezdete, amely a felnőtt nő lelki érettségéhez adja meg a végső lendületet. Ekkor indul meg a belső világ kiegyenlítődése a külsővel, ekkor kezd elsimulni az eszmények és valóságok, az idealizmus és realizmus közötti ellentét. Most eszmélnék rá a leányok rendszerint felnőtt voltuk tudatára s „elérkezik a nyugodtabb fellépésnek és a társaságban való készségesebb elhelyezkedésnek ideje.“¹ A belső-külső világ ellentétei a mai viszonyok között rendszerint nagy lelki válságokat okoznak; ezek kiegyenlítődési folyamatára igen kedvezően hat az a körülmény, hogy a IV. éves leányok érdeklődésének középpontjába a nevelés kérdései kerülnek. Ezeknek boncolgatása közben figyelmük egyre jobban irányul a saját fejlődésük történetére, élményeik magasabb szempontból való vizsgálására, nevelői szemmel való értékelésére. Az eddig öntudatlan lelki élet mindinkább tudatossá válik. Két hatalmas tényező egybefonódó hatását lehet ebben a tudatosodási folyamatban észrevenni: 1. a neveléstani ismeretek és 2. a gyakorlóiskolai próbatanítások nevelő hatását. E tényezők egymást kiegészítő, párhuzamos hatásából fakad az a sok kérdés, amely a tanítónőképző intézet leányifjúságát — más típusú leány-

¹ Bühler S. eml. műve: 33. o.

középiskolák növendékeitől eltérően — foglalkoztatja önmagából kiindulva az egész emberi közösséget érintő nagy kérdésekig. Ebbe a sajátos kérdéssorozatba torkollik minden közműveltségi tárgy nevelő hatása, mindazoknak a személyiségén keresztül, akik csak beleavatkoznak a tanítói hivatásra készülő leányok lelki fejlődésébe.

Mind a neveléstani ismeretek, mind a gyakorlóiskolai szereplések, élmények és tapasztalatok arra készítetik az előző évfolyamok idején még gondtalan, felelőtlen életet élő leányokat, hogy önmagukat vegyék vizsgálat alá: alkalmasak-e a tanítói pályára? Milyen okból vállalkoztak erre? Belső indításból, vagy külső kényszer hatására választották a nevelés felelősségteljes munkáját életük hivatásának? A tudatosodási folyamat annál sikeresebben, mélyrehatóbban indul meg, minél korábban kerülnek szembe a IV. éves növendékek ezekkel a kérdésekkel megfelelő eszméltetés által. Döntő jelentőségű ezért a *legelső neveléstani óra hatása*,¹ amely elé igen nagy várakozással néznek minden évben a 18—19 éves leányok. Ha sikerült ezt a várakozást az egész évi munka iránti komoly érdeklődés felkeltésével, a nevelés nagy egyéni és közösségi értékének a megvilágításával kielégíteni, akkor nemcsak a nevelésügyi ismeretek iránt sikerült érdeklődést és a tanítói hivatás iránt lelkesedést kelteni a fejlődő leányok eszményekért leginkább rajongó korszakában, hanem igen figyelemreméltó komoly önnevelési szándékot is egy magasabbrendű, egyetemes női életcél érdekében, tekintet nélkül arra, hogy a mai nehéz életviszonyok mekkora területen, milyen életkeretek között engedik érvényesülni az önzetlenül jóra törekvő, másokra mindig nevelői módon ható nőket.

A tapasztalatok azt igazolják, hogy még a felületesebb, talán ép-

¹ Az első neveléstani óra hatását rendkívül kedvezően mélyítheti a jó neveléstani tankönyv bevezető fejezete. Ilyen elsősorban az *Imre Sándor Népiskolai Neveléstana* (Budapest, 1932.), amelynek előszava — más iskolai tankönyvektől eltérően — egyenesen azokhoz szól, „akik e könyvből tanulni kezdenek“. Nagy fogantató a bontakozó nevelői lelkiület alakításában, ha írásban történik az ilyen előszó olvasásakor támadt egyéni gondolatokról való beszámolás. Az említett neveléstani könyv 5. oldalán különösen a következő sorok adnak érdekes egyéni megnyilatkozásra alkalmat: „A tanítójelöltek önismerete gyarapodik így s ezzel párhuzamosan erősödik az elhatározása: ezen a pályán akarja-e teljes lélekkel szolgálni nemzetét és kielégíteni lelke szükségletét, — avagy még idejében elmegey innen, hogy kényerét egybeüti keresse meg“. — Van, aki „ünnepélyes érzéssel“, „megilletődéssel“, más azonban „igen nagy nyugtalansággal“ olvassa a könyv írójának hozzáintézett sorait. Érdekes volt egy közepes tanulónak az az őszinte megjegyzése, hogy kedve lett volna „az egész könyvet nyomban végigolvasni, mint valami regényt“, annyira felkeltette benne az előszó a tanulási vágyat, hogy annál jobban tudja magát nevelni. Az ilyenféle megnyilatkozások egyrészt a leányok egyéniségére vetnek fényt, másrészt közvetlenebbé, személyhez szólóbbá és így az egyéni lelki szükségleteket kielégítőbbé tehetik a nevelés elméletében való tájékoztatást.

A neveléstani szaktanárainak igen értékes útmutatást ad *Imre Sándor*, „A neveléstani első órája“ c. cikkében az első neveléstani órára való előkészülethez (*Magyar Tanítóképző*, 1932. júniusi szám).

pen a tanítói pályára nem való"-nak tartott leányokban is felmerülnek lassanként az önnevelésre készletű kérdések: Megvannak-e a választott életpályához szükséges jó tulajdonságaik? Mi lehet az oka az e téren mutatkozó hiányoknak? Hogyan lehetne ezeket pótolni? Szinte óráról-órára világosodik meg előttük, hogy mi mindent kíván tőlük a tanítói pálya, amire azelőtt nem is gondoltak! Meglátják a jónak, nemesnek az értékét és az emberi élet szempontjából való jelentőségét. Közvetlen tapasztalat nyomán rájönnek arra: miért szükséges mindaz, amit a tanítónőképző intézetben tanulnak? Az eddig személyes hiúságból, vagy szülei iránti hálából fakadó tanulói kötelelességeket egyre jobban áthatja a jövő hivatásért érzett felelősség, amely a választ megadja: szükség van e tanulmányokra azért, hogy gondolkodásuk a lehető legteljesebben kifejlődjék, mert a tanítónak műveltnek, olvasottnak, az életre általában véve „felkészült“-nek kell lennie, hogy alapos, széleskörű, sokoldalú tájékozottsága jövő környezete: tanítványai, ezek szülei, tehát leendő állomása felnőtt tagjai, egy emberi közösség előtt tiszteltté, becsültté tegyék.

A IV. évfolyam tanulóinak magatartására jellemző, hogy a kényserű kötelelességek helyét egyre jobban elfoglalja a benső indítás érvényesülése még a gyengébb, vagy nehezebben bánható leányokban is. A munkateljesítmény rugója mindinkább az az erősödő vágy, hogy minél jobb tanító válhassék belőlük. Észreveszik azonban azt is, hogy az embert nemcsak tudása, értelmi fejlettsége teszi értékké, a társadalom számára hasznossá, még fontosabb az erkölcsi fejlettség, a nemes jellem, amelynek alapfeltétele az egészség. Ezt is a tanítói pályára való készülés legfontosabb, középponti tárgya világítja meg legszemléletesebben a maga teljességében. A nevelés tanulóanyagoként jönnek reá a leányok arra, hogy jövő hivatásuk: a tanítás nemcsak egyszerűen kényerkereseti forrás, megélhetést nyújtó életkeret, hanem a szó legnemesebb értelmében vett nevelő munka tartozik lenni. E nevelő munka apró részleteinek messzire nyúló hatását meglátva még a közönbösek lelkében is aggodás támad: „Eleget tudok-e majd tenni nevelői köteleltségemnek?“ Erre az általánosan nyugtalanító kérdésre az első próbatanítás adja meg a választ, ennek sikere vagy sikertelensége egyaránt fokozottabb önnevelésre való törekvés gondolatát érleli meg a fejlődő női lélekben.

A gyermekekkel való első szembeállítás, az első tanítás élménye döntő jelentőségű — mondhatni létsorsot meghatározó — fordulópont a 18—19 éves tanítónőképző intézeti tanulóknak jellemző alakulásában. Egész énjüket mélyen átható élmény számukra, amikor először érzik át a nevelő szerepében jövő hivatásuk nagyszerűségét. Többnek, nagyobbak érzik magukat annak a félórának a hatására, amikor egy vonal, hang, betű vagy számjegy tanítása közben várakozó szemmel néznek rájuk a kis I. elemi osztályos gyermekek. Amit elvben a neveléstani órákon már magukévá tettek, azt a személyes tapasztalatok tudatosabbá, meggyőződéssé teszik: beszédjük, mozgásuk, egész magatartásuk példa tartozik lenni munkájuk végzése közben, amiről önmaguk, társaik, tanáraik előtt komoly felelősséggel kötelesek számot adni. Tanítás közben tapasztalják, majd az ezt követő bírálatok alkalmával még jobban ráeszmélnek:

milyen nehéz gyermekekkel bánni, kérdéseikre feleletet adni, bennük a kívánt szellemi folyamatot megindítani, egy-egy nemes érzés húrját ügyesen, erőltetés nélkül megszólaltatni, indulataikat fékezni, rossz szokásait kevesebbíteni és lelküket általában véve a fejlődés útján előbbre vinni. E nehézségek okai megvilágosodnak lassanként a neveléstani órákon, főleg az öröklés és környezet nagy kérdéseinek tárgyalásakor. Különösen itt döbbennek reá: mi minden hat fejlődésünkre, egész életünk alakulására, önmagunk, környezetünk, nemzetünk sorsára! Milyen nagy dolog az élettárs megválasztása az utódok, a születendő gyermekek minősége s az egész magyar faj fennmaradásának szempontjából! Mennyire fontosak és mélyrehatók családi környezetünknek különösen az élet kezdetén bennünket öntudatlanul ért hatásai! Mit jelent anyának, nevelőnek lenni! Mennyi mindenre kell ügyelni a gyermekek öröklött hajlamai miatt, hogy bennük csak a jónak, nemesnek csíráját fejleszthessék! Ehhez az utat egyre határozottabban látják: önmagukon keresztül. Így válnak önmaguk legfontosabb problémájukká a nevelés szempontjából. Most már nevelői szemmel kezdik nézni saját életüket, lelki fejlődésüket, az őket körbezáró világot, az egész emberi életet.

Az így meginduló és a leányok egész magatartására kedvező öni nevelési folyamatot nagyon mélyíthetik a neveléstani órákon kívülegényi beszélgetések, akár az órákon elhangzott, de személyes vonatkozásban ki nem fejtett, akár nagyobb elmélyedésre készítő, írásban megoldott nevelési kérdések alapján. Az ilyen őszinte megnyilatkozásokra nevelői szándékból nyújtott alkalmak nemcsak a tanár lélekformáló munkáját tehetik biztosabbá és eredményesebbé, hanem a növendék önismérete szempontjából is nagyjelentőségűek. A 18–19 éves leányok legnagyobb része ilyen úton valóságos életszükségleteit elégíthetik ki, azt a benső szükségérzetet, hogy lelküket „kiöntsék” olyan valaki előtt, aki őket a jóra való törekvésükben erősíteni tudja s a tisztulás, javulás után vágyakozásuknak táplálékot ad.¹⁾

Kétségtelen, hogy a neveléstan tanára itt nyúlhat be leghatékonyabban a fejlődő leányok lelki alakulásába az ő életre előkészítő, önevelésre indító, életfelfogást és életirányt meghatározni tudó képességeivel, nevelői személyiségéből áradó szuggesztív hatásával. Itt veheti észre legéberebben azokat a válságokat, amelyek vagy a korszellem, vagy az egyéni körülmények romboló erejének következményei. Itt tehet legtöbbet ezek ellensúlyozására az értelem fejlettsége és a szükség szerinti tájékoztatással.

A neveléstan számtalan kérdése közül ilyen célból első helyen említhetjük a környezeti hatások boncolgatását. (Pl. ilyen címen: „Környe-

1) A tapasztalat azt mutatja, hogy erre igen komolyan kellene gondolni különösen ott, ahol a legfogékonyabb életszakaszukat élő leányok internátusi környezetben élnek az anyai gondoskodástól távol. Bajos eldönteni, hol van az ilyen nevelés alkalmaknak nagyobb jelentőségük és szükségük; ott, ahol a távolban levő anya iránt bizalom, avagy ahol bizalmatlanság él a leányok lelkében? — Sajnos, az internátusnak nem lehet a tömeg miatt, *soha* annyira közvetlennek lennie *mindenki* számára, mint az otthonnak, de törekedni — a lehetőség szerint — mégis kell erre.

zeti hatások eddigi fejlődésében“.) Ez a kérdés nemcsak nevelői tudatosság fejlesztésére alkalmas, hanem ezáltal a bontakozó női jellem nemesítésére, erősítésére is, mert bő anyagot nyújt az egyéni fejlődés tényezőinek az elemzésére. Egyben igen szemléletes képet adhat a várható alakulás mértékéről és irányáról is. Az ilyen dolgozatokból a mai túlterhelt, kilátástalan jövő előtt álló, jóra törekedni akaró, de ezer kísértésnek kitett leányok tanuló életének nem sejtett gyötrődéseibe lehet sokszor bepillantani. Szülőkkel, tanárokkal, társakkal, önmagukkal és az egész étellel való meghasonlás, olykor az öngyilkosság szándéka, a női sorsot érintő nagy kérdések (szerelem, házasság), a jövő hivatás lelkes szeretetének és a nehéz elhelyezkedés tudatának kínos és nyomasztó összeütközése, a tanulói és társadalmi kötelességek miatti kettős élet sokszor elviselhetetlen terhe testet-lelket egyaránt felörlő izgalmakra mutatnak éppen a legnagyobb nyugalmat kívánó fejlődési korszakban.¹ Nem ritka eset, hogy az ilyen „önvállomások“ már pusztán a közlési lehetőség tudatával is jótékonyan hatnak és minél őszintébben sikerül a leányoknak természetüknél fogva a saját lelki életüket feltárni, annál hamarabb bekövetkezhet a megnyugvás, a lelki egyensúly érzése.

Az elmondottakból látszik, miért tekinthetjük a tanítóképző intézeti nevelés második szakaszát, a IV. évfolyam hatását fordulatként a 18-19 éves leányok lelki fejlődésében. Neveléstani tanulmányaik, ezekkel kapcsolatos szemlélődésük alapján nemcsak a tanítói pálya feladatát; a nevelést ismerik meg, hanem megtanulnak gondolkodni az iskolán, a gyermekén, a nevelés módjain; fejlődik nevelői érzékük, ügyességük, önismeretük, élet- és világismeretük. Utbaigazítást kapnak az életre. Ez a magyarázata annak, hogy más középiskolák (pl. leányliceum, női kereskedelmi iskola, stb.) hasonló korú leánytanulóinál a tanítóképző intézet IV. éves növendékei viszonylag sokkal kiforrottabbak, komolyabb gondolkodásúak, nagyobb a felelősségérzésük, fejlettebb a kialakulóban levő női személyiségük. A tanítói életpálya szeretete, a gyermek, ennek nevelése iránti érdeklődés, az anyai hivatás értékelése, az eszmé-

¹ A neveléstan tanárának tárgya természeténél fogva igen nagy lehetősége van a nyugtalanságok eloszlatására (nagyobb, mint bármely más tárgy tanárának, akár a „a itói hivatás órája“ veze:őjének is, ha az nem ő maga a IV. osztályban), ha avatott kézzel nyúl az ilyen természetű dolgozatok, beszélgetések tanulságainak elmélyítéséhez. Rá lehet — sőt egyenesen kívánatos — megfelelő módon, egészen nyíltan mutatni arra, minden nagyképszerűség vagy „tűzzel-vassal“ való felvilágosítás szándéka nélkül, hogy mindannyiunkban emberi mivoltunkból következően miféle ösztönök működnek. Idévonatkozóan már sok ismerete van a 18-19 éves mai leányoknak, de ezek az ismeretek élettapasztalat és anyjokkal való őszinte beszélgetés hiányában hézagosak, rendszertelenek, nyugtalanítóak, zavarosak. Különösebb biológiai fejtegetések, u. n. „nemi felvilágosítás“ nélkül, egy-két meggyőző hasonlattal, ügyesen alkalmazott példával, ha nem is teljes (erre nincs is szükség!) de megnyugtató képet lehet adni a női élet mélységeiről, a nő sorsát meghatározó erők viszonyáról. Itt lehet igen helyénvalóan a nő nemzetmentő és nemzetpusztító hatására is rámutatni. Igen jó szolgálatot tesz e célból Csiáné és dr. Csaba Margit: „Amit egy nagy leány-nak tudnia kell.“ c. műve az ebben a korban már szükséges életismeretek rendezése szempontjából.

nyekhez való ragaszkodás fokozódása, az önnevelésre való egyre nagyobb törekvés mind hozzájárul ahhoz, hogy gyökeresen megváltozzék az életcél, megértést, lelki kiegészülést kereső leány egész benső élete. Nyugtalanág helyett egyenletes munkakedv, gyanakvás helyett őszinteség, képzelődés, túlérzékenység helyett erő kifejtés és az ennek nyomában járó életkedv, magába zárkózás helyett a családtagok, társak, egy szóval a társadalmi életbe való símább beilleszkedés lesznek rendszerint magatartásának jellemző vonásai.

3.) Az önnevelésnek s ezzel együtt a női jellem további tisztulásának és a nevelői tudatosság mélyülésének lehetőségei megvannak az V. évfolyam tanulmányainak a keretében is. Az önnevelési folyamat a tanítóképző intézeti nevelés harmadik szakaszában tovább tart, de már nem olyan élénk, mint a IV. évben. Az utolsó év, a választott életpályára előkészítő tanulmányok befejezésének gondolata sajátos vonásokat mutat a leányok lelki életében. A túlterhelés veszedelmei — a tanítónőképző-intézet i nevelés jelenlegi szervezetében — az V. évfolyamban a legnagyobb méretűek. A testi és értelmi kimerültség itt sokszor mutat aggasztó jelenségeket. Ezek oka rendszerint az előző éveknek leányokra jellemző helytelen, gépies tanulási módja, amely az idegekre s általában a testi szervezet állapotára rombolólag hat. A sokféle tárgy sokirányban kíván, odaadó, komoly, elmélyedő munkát, a legtöbb leány munkabírása azonban a beállott fáradékonyság következtében aránytalanul csökken és ez a körülmény mélyen érinti a tanulók kedélyállapotát. Kevés idő jut a benyomások, az ismeretek feldolgozására; nyugalmasabb szemlélődésre itt nincs meg az a lehetőség, mint a IV. évfolyamban. Ennek természetes következménye az ingerültség és az ezzel járó még nagyobb fokú fáradékonyság; ez az iskolai munka egész menetét zavarja. Az érdeklődés iránya már nem olyan egyvonalú és az életpálya iránti lelkesedés — ami a IV. évfolyam lelkivilágára annyira jellemző — tompul. Részes ebben a küszöbön álló elhelyezkedés bizonytalansága, az öt év óta látogatott intézettől való elválás leverő, avagy éppen várva-várt pillanata; ez mind meglátszik az osztály hangulatán és magatartásán. Az önként vállalt tisztségek is megsokasodnak az utolsó évben és terheesebbé válnak (önképzőkör, más ifj. egyesületek, tanyai misszió, szegénygondozás, társadalmi élet) Az iskolán kívüli élet hatásai (családi gondok, társadalmi élet) szintén mélyebben érintik az utolsó évfolyam növendékeit; a legtöbben türelmetlenebbül gondolnak jövő sorsukra, mint az előző években. Az életkedv gyakori hiánya, az egész osztályon sokszor tapasztalható levertség miatt természetesen az oktatás hangulatát sokkal nehezebb megteremteni, mint pl. a IV. évfolyamban. Az érdeklődés, figyelem lankadása, valamennyi tárgyban, még a nevelésügyi ismeretekben is tapasztalható. Sok leányt akadályoz munkája nyugodt, eredményes végzésében (nemcsak a gyengébbek között!) az egyre közeledő képesítővizsgálat nyomasztó gondolata is, különösen az újabb időben szokásos minősítés miatt az állásra való jogosultság elnyerése szempontjából. Nem lehet eldönteni, hogy hol jelent ez nagyobb veszedelmet, ott-e, ahol a leányok rendezettebb anyagi viszonyaik miatt a társadalmi élet követelményeinek is eleget kénytelenek tenni (főleg az

anyák sürgetésére, nyugtalanító hatására!) vagy ott, ahol a szülők anyagi gondokkal küzdenek és éppen a családfenntartás reményével várják az V. éves leányok tanulmányának minél jobb eredménnyel való befejezését. Mindkét eset végzetessé válhat az ilyen korú leányok sorsára és megnehezíti a nyugodt lelki életű, nevelői lelkületű női szemilyiség kialakulását. Fontos, hogy mindezeket a nehézségeket az V. évfolyam valamennyi tanára ismerje és ezeknek a leküzdésére a növendékek érdekében tegyen meg minden lehetőt. Ne a tanítási anyag mennyiségét akarja mindenáron csorbíthatatlanul diadalra juttatni a tanulók munkabírásának figyelembe vétele nélkül, hanem igyekezzék a tárgyának megfelelő minél egyszerűbb módszerrel, minél kevesebb erőfeszítéssel a kívánt eredményhez juttatni. Itt, a tanítónőképző intézeti nevelés utolsó évében különösen nagyjelentőségű a nevelők lelki egyensúlya, derűs lelkiállapota.

III. A 19—20 éves leányok a tanítónőképző intézeti nevelés befejezésével, a teljes lelki fejlettség fokát még nem érték el, de az ehhez vezető úton már elindultak, sőt gyakran már igen messzire is haladtak. Az erre való képesség mértéke egyénenként nagyon különböző az öröklött és a tanítónőképző intézetbe jutásig szerzett tulajdonságok minősége szerint. Az itteni hatások bármilyen kedvezőek, elhomályosulhatnak, elsorvadhatnak még a későbbi életnehézségek között, mégis nagyjelentőségűek a női lélek alakulása szempontjából 1.) értelmi és 2.) erkölcsi tekintetben egyaránt.

1.) A tanítónőképző-intézeti növendékek sokirányú gyakorlati ismeret szereznek; ezek legtöbbször sajátos természetüknek megfelel és az életre készíti elő őket nevelői gondolkodásuk kifejlesztésével. Így alkalmasabbá válnak a nő természetes hivatásának betöltésére is: a családi életben reájuk háruló kötelességek végzésére.

2.) Amennyire a leányok nevelői lelkülete kifejlődik, olyan mértékben hatja át érzelmi világukat a felelősség gondolata egyéni és nemzeti vonatkozásban. Ez teszi lehetővé számukra egy magasabbrendű női élet eszményének kialakulását s az ehhez az eszményhez mostoha körülmények között is megalkuvás nélkül való ragaszkodást, hogy női méltóságuk felemelő tudatában környezetükre mindenkor nevelői hatást tudjanak kifejteni.

Abban, hogy a tanítónőképző intézeti nevelés mennyire tudja a maga kedvező hatásait érvényesíteni a környezet többi hatásaival szemben, természetesen döntő szerepe van a tanítói hivatásra nevelők személyi minőségének. Ha valahol, itt kétszeresen kell a nevelői személyiség erkölcsi hatásának, a példaadás képességeinek, a nevelői gondolkodás és érzület fejlettségének nagy jelentőségét minden szaktanár részéről hangsúlyozni. A nevelés személyi tényezőin fordul meg elsősorban azoknak a hatásoknak az értéke, amelyek a tanítónőképző intézet sajátos szelleméből fakadnak. Ezek teszik lehetővé, hogy a leányok lelki érésének folyamatában jelentkező szükségletek az egyetemes, örök női életfeladatok érdekében a legteljesebben kielégüljenek.

Evva Gabriella.